

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

На правах рукопису

**ВАСІНА
Алла Юріївна**

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
В СФЕРІ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ РЕГІОНУ**

**Спеціальність: 08.06.01 - Економіка підприємств і
форми господарювання**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів - 1996р.

#6 35. 307

Дисертацією є рукопис. Робота виконана в Тернопільській академії народного господарства.

Науковий керівник — кандидат економічних наук, професор
Мельник Алла Федорівна.

Офіційні опоненти: — доктор економічних наук, професор
Козоріз Марія Андріївна.

— кандидат економічних наук, доцент
Яцура Володимир Васильович.

Провідна установа: — Науково-дослідний економічний інститут
Мінекономіки України.

Захист дисертації відбудеться "13" вересня 1996 року о 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 04.10.01 по захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук в Інституті регіональних досліджень НАН України за адресою: 290026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту регіональних досліджень НАН України.

Автореферат розісланий "23" листопада 1996р.

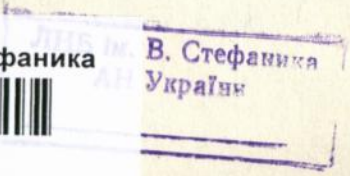
**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук**

В.І.Жовтанецький

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00760382 (Q)

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. Актуальність досліджень. Формування ринкових відносин в Україні передбачає створення розвинутого ринку послуг населенню, функціонування якого можливе за умови конкуренції товаровиробників. Одним з шляхів формування конкурентного середовища в сфері послуг є розвиток малого підприємництва.

Мале підприємництво, надаючи населенню свободу ринкового вибору і широкі можливості для реалізації підприємницького інтересу, забезпечуючи швидку окупність затрат і оперативно реагуючи на зміну споживчого попиту, виступає основним елементом ринку послуг, який здатний задовільнити широкий спектр індивідуалізованих потреб населення в платних послугах, створюючи при цьому додаткові робочі місця і вирішуючи проблему зайнятості населення.

В умовах перехідного періоду малий бізнес виконує особливу функцію, як в сфері послуг населенню, так і регіональній економіці в цілому, яка полягає в докорінній зміні підходів до вирішення соціальних і економічних проблем, використання ресурсного потенціалу регіону, налагодження якісно нових зв'язків і взаємовідносин між суб'єктами регіонального ринку.

Поряд з цим, малому бізнесу притаманні певні особливості, які виражаються в його високій чутливості до змін зовнішнього середовища, і об'єктивно, малі підприємницькі структури, розвиваючись в складніших умовах, не можуть бути рівноправними конкурентами великих підприємств.

Досвід розвинутих зарубіжних країн свідчить, що однією з основних передумов успішного становлення і функціонування малого бізнесу є активна підтримка і регулювання його розвитку з боку державних та муніципальних структур.

В сучасних умовах, коли в Україні більшість підприємств сфери послуг передано в комунальну власність, основні функції організаційно-економічного регулювання її розвитку зосереджуються на рівні регіонів, органи управління яких на сьогодні не володіють достатнім інструментарієм і методами цієї роботи. Не набула належного висвітлення дана проблема і в економічній літературі. Це вимагає теоретичного обґрунтування і вироблення методів регулювання малим бізнесом на регіональному рівні, що і визначило тему дисертаційного дослідження.

1.2. Мета та завдання дослідження. Основною метою дисертаційного дослідження є обґрунтування і розробка рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму регулювання розвитку малого підприємництва в сфері послуг населенню.

Досягнення поставленої мети забезпечувалося на засадах вирішення наступних завдань:

- визначення ролі малого підприємництва в формуванні конкурентного середовища і становленні регіонального ринку послуг населенню;
- аналіз системи регулювання розвитку малого підприємництва сфери послуг в Україні і в зарубіжних країнах;
- виявлення гальмуючих і стимулюючих факторів розвитку малого підприємництва в сфері послуг населенню з метою вироблення адекватних управлінських рішень;
- визначення напрямків створення матеріальних умов розвитку малого бізнесу в сфері послуг;
- формування оптимальної моделі ринкової інфраструктури для функціонування малого бізнесу сфери послуг в регіоні;
- розробка методики формування регіональних програм розвитку і підтримки малого підприємництва сфери послуг;
- розробка методики складання регіонального бізнес-плану розвитку малого підприємництва сфери послуг, як основи його стратегічного управління;
- вироблення рекомендацій щодо вдосконалення методів економічного регулювання і форм підтримки розвитку малих підприємницьких структур в сфері послуг населенню регіону.

1.3. Предмет, об'єкт і методологія дослідження. Предметом дослідження є процеси розвитку малого підприємництва в сфері послуг та механізми його регулювання з боку державних і територіальних органів управління. За об'єкт дослідження обрано малі підприємницькі структури сфери послуг, що зареєстровані і діють на території Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей.

В основу методики дослідження покладено діалектичний підхід до вивчення економічних явищ та процесів господарської діяльності, який передбачає всебічне виявлення закономірностей, тенденцій, взаємозв'язків і взаємозалежностей, що постійно змінюються і розвиваються. В роботі використано також системний, функціональний, історичний підходи, які складають теоретичну і методичну базу функціонально-елементного моделювання досліджуваних процесів. В ході наукового дослідження застосовані методи порівняльного економічного аналізу, економіко-математичного моделювання, багатофакторного прогнозування, експертних оцінок, соціологічних досліджень та картографічний метод. При виконанні роботи використано законодавчо-нормативну базу України, яка регулює розвиток малого бізнесу, теоретичні та практичні розробки українських та зарубіжних економістів, періодичні видання України, які висвітлюють проблеми малого підприємництва і питання

регулювання його розвитку, статистичні збірники та матеріали Міністерства статистики.

1.4. Наукова новизна роботи полягає в системному дослідженні нових для умов України процесів становлення малого підприємництва в сфері послуг населенню в умовах перехідної економіки.

Новими науковими результатами дослідження є такі:

1. Систематизовано елементи, форми, засоби, регулювання розвитку малого підприємництва в сфері послуг населенню. Визначено місце кожного окремого елементу і його функції в системі регулювання в період переходу до ринку.

2. Визначено вплив малих підприємницьких структур на трансформацію територіально- організаційної структури комплексу послуг населенню.

3. Виділено типи взаємовідносин - конкуренції, взаємодії, взаємодоповнення, що склалися між великими і малими підприємствами сфери послуг в умовах перехідного періоду.

4. Розроблено класифікацію основних груп факторів, які здійснюють вплив на функціонування малого бізнесу, відправною ознакою в якій визначено сферу їх впливу.

5. Сформовано оптимальну модель ринкової інфраструктури для функціонування малого бізнесу сфери послуг в регіоні, основними критеріями якої визначено функціональне призначення її окремих елементів.

6. Запропоновано методика розробки регіональної програми розвитку і підтримки малого підприємництва в сфері послуг населенню.

7. Розроблено методика регіонального бізнес-плану розвитку малого підприємництва сфери послуг — робочого документу для здійснення стратегічного управління його розвитком.

8. Розроблено рекомендації щодо вдосконалення економічного механізму регулювання розвитку малого бізнесу.

1.5. Теоретична і практична цінність роботи. Теоретична цінність роботи полягає в обґрунтуванні необхідних передумов для розвитку малих підприємницьких структур і виробленні концепції організаційно- економічного регулювання становлення і функціонування малого підприємництва в сфері послуг населенню регіону. Теоретичні основи регулювання і підтримки розвитку малого бізнесу в сфері послуг населенню можуть розглядатись як один із напрямків формування регіональної економічної політики.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробці методичних підходів до формування регіональних програм розвитку і підтримки малого підприємництва сфери послуг, складання регіонального бізнес-плану, як інструменту сприяння інвестиційній діяльності в секторі малого бізнесу, визначенні основних напрямів вдосконалення елементів економічного механізму регулювання і підтримки розвитку малих формувань в досліджуваній сфері.

Розроблені методичні підходи, спрямовані на створення сприятливого середовища для становлення і розвитку малих бізнесових структур сфери послуг, підвищення економічної і соціальної ефективності їх функціонування та залучення до вирішення економічних і соціальних проблем регіону.

1.6. Апробація роботи. Результати досліджень апробовані на наукових семінарах кафедри прогнозування і державного регулювання економіки Тернопільської академії народного господарства, наукових та науково-практичних конференціях: міжобласній науково-практичній конференції "Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку Подільського регіону", 1992р., м.Тернопіль; міжнародній науковій конференції "Актуальні проблеми розвитку торгівлі, готельного господарства і туризму в умовах ринкових відносин" 21 - 23 квітня 1993 р., м.Київ; українській науково-практичній конференції "Проблеми економіки праці" 15 - 17 травня 1993р., м.Хмельницький; міжнародній науковій конференції "Євро регіон Буг: проблеми транскордонного співробітництва" вересень 1995 р., м.Луцьк; міжвузівській науково-практичній конференції "Актуальні проблеми розвитку економіки України в перехідний період до ринку", квітень 1996 р., м.Тернопіль.

Результати і матеріали досліджень, здійснених в процесі виконання дисертаційної роботи використані економічним відділом Тернопільської міської адміністрації в процесі його практичної роботи по розвитку підприємництва в м.Тернополі, відділом розвитку підприємництва управління економіки Закарпатської обласної держадміністрації.

1.7. Публікації. За результатами дослідження опубліковано 11 наукових праць загальним обсягом 4,7 друкованих аркуша, в т.ч. 3,7 належать особисто автору.

1.8. Структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, додатків. Загальний обсяг роботи— 200 сторінок друкованого тексту.

1.9. Особистий внесок дисертанта в розробку наукових результатів. До основних наукових результатів, які становлять особистий здобуток дисертанта і вносяться на захист, належать наступні:

1. Систематизація форм, методів, засобів регулювання розвитку малого підприємництва сфери послуг в Україні.

2. Узагальнення результатів аналізу розвитку малого бізнесу, як фактора трансформації територіально-організаційної структури комплексу послуг населенню досліджуваних регіонів.

3. Класифікація факторів розвитку малого бізнесу в сфері послуг.

4. Обґрунтування ринкової інфраструктури для функціонування малого бізнесу сфери послуг населенню.

5. Методичні підходи до розробки регіональної програми розвитку і підтримки малого підприємництва в сфері послуг населенню.

6. Методичні підходи до складання бізнес-плану розвитку малого підприємництва в сфері послуг населенню.

II. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

2.1. Теоретичні основи організаційно-економічного регулювання розвитку малого підприємництва. Дослідження ринку послуг населенню показали, що йому притаманні певні специфічні особливості, які проявляються в таких моментах: послуга безпосередньо впливає на особистість споживача; в процесі надання більшості послуг відбувається прямий контакт виробника з споживачем; в зв'язку з значною індивідуалізацією запитів споживачів відсутній єдиний критерій оцінки якості послуг; хід процесу виробництва і реалізації послуг визначається смаками і запитами споживачів; послугі, як товару, властивий широкий діапазон якості; виробництво багатьох видів послуг співпадає в часі і просторі з їх споживанням; характерною рисою послуг є неможливість нагромадження, зберігання, транспортування, що вимагає розсосередження їх виробництва. Дані особливості обумовлюють необхідність розвитку в сфері послуг малого підприємництва - форми господарювання, здатної якомога повніше їх врахувати і забезпечити на цій основі поліпшення обслуговування населення.

Поряд з цим, простота виробничих процесів надання послуг, їх низька капіталомісткість, швидка окупність капітальних вкладень в галузях сфери послуг роблять її привабливою для розвитку малого підприємництва.

Однак, малому підприємству сфери послуг притаманний цілий ряд слабких сторін, що гальмують його динамічний розвиток. До них, в першу чергу, можна віднести: високу чутливість до будь-яких економічних коливань; складність доступу до кредитних, матеріальних, інформаційних ресурсів; ризик втрати капіталу та майна; слабку соціальну захищеність працівників малих підприємницьких структур. В умовах перехідного періоду, коли ще повністю не сформовані всі складові елементи ринку і майже відсутній взаємозв'язок між ними, не відпрацьовані організаційні і правові основи малого підприємництва, негативна дія вищенаведених слабких сторін набуває особливо гострого прояву. За даних обставин, забезпечення успішного становлення і функціонування малого підприємництва в сфері послуг можливе за умови вироблення господарського механізму, основу якого складатиме гнучке і дієве регулювання розвитку малих підприємницьких структур в цій сфері.

Виходячи з того, що параметри регулювання сучасного ринкового механізму в значній мірі визначаються комбінацією різних методів і інститутів — державних, громадських, приватних, регулювання розвитку малого підприємництва слід розглядати як систему - сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках між собою, утворюють певну

цілісність, єдність, а відповідно обумовлюють необхідність системного підходу до його вивчення.

Важливість і складність функціонування малих підприємницьких структур в сфері послуг населенню вимагає спрямування системи регулювання на одночасне здійснення регулюючої і сприяючої функцій.

Основними питаннями, на вирішення яких повинна спрямовуватись дія механізму підтримки і регулювання розвитку малого підприємництва в сфері послуг населенню, на думку автора, повинні бути: підтримка малого підприємництва на всіх стадіях його становлення і функціонування; забезпечення матеріальних і соціальних умов для розкриття потенціалу підприємництва; активізація економічних інтересів і регулювання діяльності суб'єктів підприємництва в галузях сфери послуг населенню з метою заповнення найрізноманітніших ніш ринку; забезпечення доступності послуг (особливо життєво необхідних) для широких верств населення; захист та узгодження інтересів виробників, споживачів, території. В зв'язку з залежністю ефективності розвитку сфери послуг населенню від соціально-економічного розвитку та специфічних особливостей окремих територій, робота по формуванню інституцій і виробленню засобів та методів регулюючо-сприяючого механізму становлення і розвитку малого підприємництва повинна здійснюватись паралельно, як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях. Це дасть можливість раціонально поєднати інтереси населення, підприємців, регіонів, держави. Складність і неординарність вирішення для вітчизняної економіки даних проблем вимагають вивчення та врахування багатого досвіду розвинутих зарубіжних країн.

На основі аналітичного огляду зарубіжного досвіду регулювання і підтримки малого бізнесу автор відзначає, що основною передумовою постійного зростання ролі малих бізнесових структур у вирішенні економічних, соціальних, політичних проблем виступає відлагоджений механізм регулювання, який базується на таких відправних моментах: підтримка малого бізнесу є складовою частиною державної економічної політики багатьох країн; стимулювання і підтримка малого бізнесу здійснюється урядовими і неурядовими, в тому числі приватними організаціями; основними напрямками стимулювання малого бізнесу є фінансово-кредитна підтримка, пільгова податкова політика, інформаційно-консультативна і організаційно-управлінська підтримка; ефективне функціонування системи регулювання і підтримки забезпечується раціональним поєднанням різних засобів регулювання та узгодженням дій на національному і регіональному рівнях.

Система регулювання розвитку малого підприємництва сфери послуг в Україні знаходиться на стадії формування, проте, вже чітко визначились її основні складові - державне, інституціональне, громадське регулювання.

В умовах перехідного періоду до ринкової економіки, коли складові інституції ринку знаходяться на етапі становлення, а громадські

організації є ще недостатньо впливовими, головна роль в системі регулювання розвитку малого підприємництва відводиться державним інститутам, які, поєднуючи роль активного учасника процесу регулювання та координатора функціонування системи в цілому, виступають ядром даної системи.

В дисертації наводиться характеристика та оцінка ефективності функціонування системи регулювання розвитку малого підприємництва сфери послуг в умовах переходу економіки України до ринкових відносин в розрізі державного, громадського, інституціонального регулювання з чітким визначенням і обґрунтуванням елементів, суб'єктів, основних принципів, методів та засобів регулювання. Дослідження показали, що низька ефективність функціонування системи в цілому, і державного регулювання зокрема, обумовлюється недосконалістю форм і засобів регулювання, відсутністю взаємозв'язку і взаємопогодженості між її складовими елементами.

Виходячи з аналізу світової практики регулювання розвитку малого бізнесу і реальної ситуації, яка склалась в нашій країні, в дисертації відмічається, що в склад організаційно-економічного регулювання становлення і функціонування малого підприємництва сфери послуг населенню слід включити такі компоненти: аналітичну діяльність, яка б передбачала регіональний аналіз місця малого підприємництва сфери послуг в системі господарства міста, району, області, аналіз факторів розвитку малого бізнесу та ефективності його функціонування; організаційну діяльність по формуванню матеріальної бази малого бізнесу, інфраструктури для розвитку підприємництва; реалізацію управлінських функцій на засадах програмування; сприяння інвестиційній діяльності в сфері малого підприємництва через розробку бізнес-плану; реалізацію економічних механізмів регулювання і підтримки малого підприємництва.

2.2. Стан і тенденції розвитку малого підприємництва в сфері послуг в умовах формування ринкової економіки. Для вироблення механізмів організаційно-економічного регулювання розвитку малого підприємництва важливо врахувати на рівні регіонів трансформаційні процеси в територіально-організаційній структурі комплексу послуг і безпосередню участь в них малого бізнесу. Дослідження впливу процесів розвитку підприємництва на трансформацію організаційної структури комплексу послуг населенню в досліджуваних регіонах, розглядаючи останню в таких основних аспектах: в розрізі поділу підприємств на спеціалізовані і непрофільні; в розрізі підприємств різних розмірних груп; в розрізі підприємств різних форм власності, на основі статистичної звітності за 1990 - 1994 рр. показали наступне:

спостерігається тенденція скорочення частки малих спеціалізованих підприємств в загальній кількості спеціалізованих підприємств сфери послуг. Так, якщо в 1993 році в цілому по Україні частка малих спеціалізованих підприємств в загальній кількості спеціалізованих підприємств комплексу послуг складала 18,7%, то в 1994

році тільки 17,6%. Причина такої ситуації визначається особливостями переорієнтації діяльності підприємств (в умовах трансформації виробничих відносин в сторону ринкових), зокрема, на розширення видів діяльності з метою недопущення банкрутства. Тобто, виявляються ознаки диверсифікації капіталу;

мале підприємництво в сфері послуг населенню в досліджуваних регіонах знаходиться в стадії становлення і характеризується відсутністю чітких тенденцій і динамічності розвитку. Так, в 1990 -1992 рр. в цілому по Україні і в досліджуваних областях прослідковувалось зростання частки малих підприємств в загальній кількості підприємств, що надають платні послуги населенню, а в 1993 - 1994 рр. спостерігається її зменшення. В 1994 році, на відміну від 1991 - 1993 рр., частка послуг, реалізованих малими підприємствами, зменшилась і склала в цілому по Україні 2%, в Закарпатській області - 2,6%, Івано-Франківській - 1%, Львівській - 0,5% і Тернопільській - 1,3%;

в залежності від технологічних особливостей надання послуг певних видів, різної капіталомісткості, фондомісткості галузей сфери послуг процес становлення і розвитку малих підприємств протікає в кожній окремій галузі різними темпами і набуває різних масштабів. Так, в структурі послуг, наданих населенню України в 1994 році малими підприємствами, основну питому вагу займають побутові послуги - 54,2%, туристсько-екскурсійні - 22,9%, послуги культури - 5,6%, пасажирського транспорту - 4,4%;

володіючи значним потенціалом підвищення ефективності функціонування комплексу послуг в цілому, малі підприємства не спроможні його реалізувати внаслідок відсутності сприятливих умов для їх розвитку. Свідченням цього є те, що якщо на кінець 1992 року в Україні діяло 57% всіх зареєстрованих малих підприємств сфери послуг, то на кінець 1994 року лише 34,3%;

між малими та великими підприємствами сфери послуг в межах певних галузей склались такі типи взаємовідносин: відносини конкуренції при наданні певного виду послуг; відносини взаємодії, що проявляються в розподілі певних функцій при наданні послуги та технічному співробітництві; відносини взаємодоповнення, при яких відбувається виділення тієї розмірної групи підприємств, переваги якої найбільш чіткіше виражені;

розгортання процесів реформування відносин власності, приватизації докорінно змінюють структуру комплексу послуг в розрізі підприємств різних форм власності, скорочується частка підприємств державної власності в загальній кількості підприємств сфери послуг. Однак, на фоні чіткої тенденції до скорочення частки державних підприємств в загальній кількості підприємств сфери послуг (з 1991 по 1994 рр. вона скоротилась по Україні з 87% до 66%), спостерігається скорочення питомих ваг малих підприємств недержавних форм власності. В 1994 р. в цілому по Україні вона склала 20,9% проти 23,8% в 1993 р..

Причина даного явища полягає в складних умовах функціонування малого бізнесу, пов'язаних з високими ставками оподаткування, труднощами забезпечення засобами виробництва, дефіцитом практично всіх видів ресурсів. Все це призвело до перепрофілювання і припинення діяльності малих підприємств приватної власності, в основному раніше новостворених.

Розвиток малого бізнесу в загальному процесі трансформації організаційної структури комплексу послуг, накладаючись на територію регіону і враховуючи її особливості, суттєво змінює його територіальну структуру. В дисертації відмічається, що територіальна структура комплексу послуг населенню регіону в умовах переходу до ринку формується шляхом узгодження і поєднання таких трьох основних систем обслуговування: ступінчатої системи міжпоселенського обслуговування, сформованої за умов планово-адміністративного механізму розміщення об'єктів сфери послуг; системи обслуговування непрофільних підприємств різних міністерств і відомств, об'єкти якої в більшості випадків розміщені на території промислових підприємств; системи обслуговування малого бізнесу різних форм власності, розміщення об'єктів якого базується на можливості забезпечення економічної ефективності свого розвитку і попиту населення.

Бізнес-карти, розроблені в процесі виконання дисертаційної роботи показали, що малі підприємницькі структури входять в територіальну структуру комплексу послуг на всіх рівнях розміщення суб'єктів виробництва майже всіх галузей сфери послуг. Однак, більша частина малих підприємств зосереджена в обласних центрах. Так, за проведеними розрахунками, в Івано-Франківську зосереджено 89% всіх малих бізнесових структур сфери послуг області, в Тернополі відповідно 55%, в Львові - 53%, в Ужгороді - 28%. В Івано-Франківській області в сільській місцевості розміщено всього 5% загальної кількості малих підприємств, Львівській відповідно 13%, Тернопільській-19%, Закарпатській-23%. Проведені дослідження показали, що в середньому на 1000 чоловік населення в Івано-Франківській області припадає 0,2 малого підприємства сфери послуг, Львівській - 0,4, Закарпатській - 0,5, Тернопільській - 1 мале підприємство, тоді як в зарубіжних країнах від 30 до 50 підприємств. Вищенаведені цифри свідчать, що мале підприємництво має місце в структурі комплексу послуг як явище, однак, поки-що не є реальною силою, яка б забезпечила задоволення потреб населення регіону в платних послугах. Це є свідченням необхідності вироблення дієвого механізму регулювання і підтримки його розвитку.

Формування сектору малого підприємництва, як складового елементу комплексу послуг населенню регіону, вимагає розробки методологічних та методичних основ його територіальної організації. Оскільки в Україні поки що немає відпрацьованої практики регіонального аналізу, а по відношенню до аналізу розвитку малого бізнесу вона фактично не започаткована на методологічному рівні, в дисертації

розроблені методичні підходи до здійснення регіонального аналізу розвитку малого підприємництва в сфері послуг населенню, в основу обґрунтування яких покладено такі основні фактори: 1) сфера послуг в управлінському плані передана регіональним органам управління; 2) сфера послуг прив'язана до території, і відповідно, вимагає дослідження територіальних особливостей регіону.

Результати регіонального аналізу дають можливість виявляти і оцінювати фактори, які визначають умови реалізації підприємницької діяльності в сфері послуг населенню регіону. Це, відповідно, є основою для вироблення регуляторів розвитку, способів і напрямків підтримки малого підприємництва з тим, щоб забезпечити якомога повніше задоволення потреб населення, максимально і раціонально використавши при цьому наявні ресурси регіону. З зазначених позицій в дисертації зроблена класифікація основних груп факторів, які здійснюють визначальний вплив на становлення і розвиток малого бізнесу сфери послуг (рис.1). Основними факторами, які гальмують розвиток малого підприємництва в сфері послуг населенню в сучасних умовах автор вважає: загальну макроекономічну нестабільність в країні; недосконалість законодавства; відсутність чіткої політики державної підтримки малого бізнесу; недосконалість механізмів кредитування і оподаткування суб'єктів малого підприємництва; низьку платоспроможність населення; недостатню розвиненість і складність формування матеріальної бази; низький рівень розвитку інфраструктури; слабку дієвість територіальних органів управління щодо регулювання і підтримки малого бізнесу.

Головними напрямками розвитку матеріально-технічної бази малого бізнесу сфери послуг в дисертації визначені: 1) нарощування обсягів основних фондів малого підприємництва, розширення мережі малих формувань сфери послуг; 2) вдосконалення функціонуючої матеріальної бази малого підприємництва на основі її технічного переозброєння і реконструкції. Для реалізації даних напрямків в дисертації обґрунтовані основні заходи по створенню матеріальних умов розвитку суб'єктів малого бізнесу сфери послуг населенню: перепрофілювання промислових підприємств та створення нових виробничих потужностей по випуску обладнання для малого бізнесу; забезпечення можливостей малим формуванням для ефективного використання незайнятих виробничих потужностей, нежилых приміщень, придбання незавершеного будівництва та невстановленого обладнання; розробка системи пільг для підприємств - виробників засобів виробництва для малого підприємництва сфери послуг; створення регіональних фондів кредитування технічного переозброєння малих підприємницьких структур.

Зроблений в дисертації аналіз елементів ринкової інфраструктури для розвитку малого бізнесу сфери послуг за функціональним призначенням, виявлення причин невисокої ефективності функціонуючих елементів, дозволило автору зробити висновок про необхідність державного сприяння становленню ринкової інфраструктури,

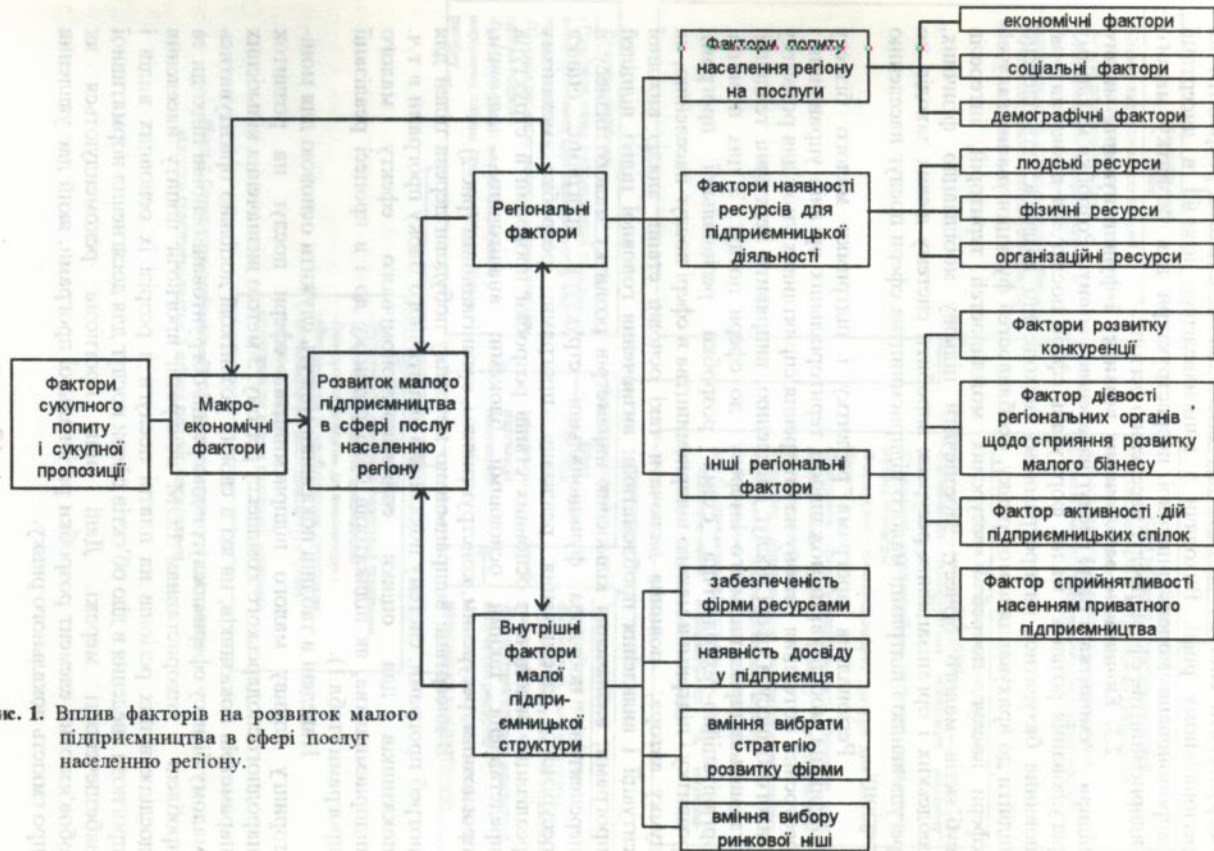

Рис. 1. Вплив факторів на розвиток малого підприємництва в сфері послуг населенню регіону.

обґрунтувати систему заходів, яку щодо цього доцільно розробити на регіональному рівні. Виходячи з вищенаведених позицій в дисертації запропонована модель ринкової інфраструктури для розвитку малого підприємництва сфери послуг населенню регіону.

2.3. Економічне регулювання розвитку і функціонування малого підприємства в сфері послуг населенню регіону. Розробка механізму регулювання розвитку малих формувань сфери послуг, на думку автора, повинна базуватись на програмному підході, що дозволяє: комплексно підійти до врахування вимог ринку, особливостей функціонування галузей сфери послуг, потреб і ресурсних можливостей території, інтересів суб'єктів малого бізнесу; забезпечити цільову мобілізацію фізичних, людських і організаційних ресурсів; виробити систему дієвих заходів по регулюванню і підтримці малого підприємництва сфери послуг населенню регіону.

Регіональна програма розвитку і підтримки малого бізнесу покликана мобілізувати можливості територіальних органів управління і ресурсний потенціал регіону на створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу в сфері послуг населенню, виправити негативні тенденції згасання підприємницького інтересу до сфери послуг. З цих позицій, організаційно-технологічна схема розробки регіональної програми розвитку і підтримки малого підприємництва в сфері послуг населенню, на думку автора, повинна включати такі основні етапи: аналіз вихідної ситуації і виявлення проблематики; визначення головної цілі і підцілей програми; визначення кількісних параметрів розвитку малого бізнесу в перспективі; побудова функціональної структури програми; оцінка ресурсного забезпечення реалізації програми; розробка механізму реалізації. Виходячи з основних етапів розробки програми її структура представлена такими основними блоками: аналітичним, цільовим, прогностичним, ресурсним, конструктивним, організаційним (рис.2).

В дисертації відпрацьовано методика побудови дерева цілей для потреб програми, систему показників аналітичного блоку програми в т.ч. показників для оцінки соціально-економічного ефекту малого підприємництва, як індикаторів його розвитку до і в процесі реалізації програми (табл.1).

Наведені в таблиці показники можуть служити основою для моніторингу впливу малого підприємництва сфери послуг на розвиток народногосподарського комплексу регіону. З метою визначення кількісних параметрів показників, на які в своєму розвитку доцільно орієнтуватись малому бізнесу сфери послуг, в дисертації обґрунтовані основні підходи та зроблені з використанням ЕОМ конкретні прогнози попиту населення досліджуваних регіонів на платні послуги в розрізі їх основних видів і прогнози введення в дію об'єктів сфери послуг для досягнення нормативної забезпеченості мережі. Дані типи прогнозів рекомендуються як обов'язковий елемент розробки регіональної програми, який дає уявлення про ємкість локального ринку.

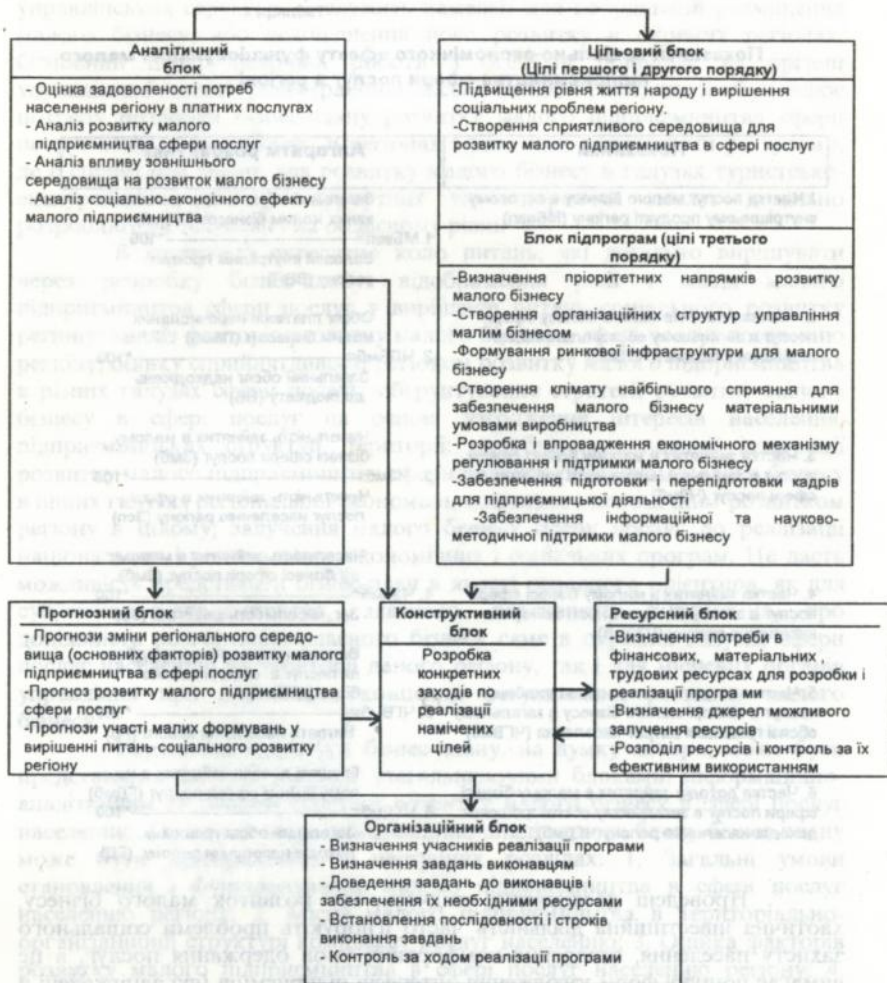

Рис. 2 Структура регіональної програми розвитку і підтримки малого підприємництва в сфері послуг населенню

Таблиця 1

Показники соціально-економічного ефекту функціонування малого підприємництва сфери послуг в регіоні

Показники	Алгоритм розрахунку
1. Частка послуг малого бізнесу в валовому внутрішньому продукті регіону (МБввп)	Загальний обсяг послуг реалізованих малим бізнесом (ПОмб) $1. МБввп = \frac{\text{ПОмб}}{\text{ВВП}} \cdot 100$ Валовий внутрішній продукт регіону (ВВП)
2. Частка платежів малого бізнесу сфери послуг в загальному обсязі платежів, що надійшли в бюджет (ЧПБмб)	Обсяг платежів перерахованих малим бізнесом (ПБмб) $2. ЧПБмб = \frac{\text{ПБмб}}{\text{ЗНБ}} \cdot 100$ Загальний обсяг надходжень до бюджету (ЗНБ)
3. Частка зайнятих в малому бізнесі сфери послуг в загальній чисельності зайнятих в сфері послуг (ЧЗмб)	$3. ЧЗмб = \frac{\text{Змб}}{\text{Зсп}} \cdot 100$ Чисельність зайнятих в малому бізнесі сфери послуг (Змб) Чисельність зайнятих в сфері послуг населенню регіону (Зсп)
4. Частка зайнятих в малому бізнесі сфери послуг в загальній чисельності зайнятого населення регіону (ЧЗЗмб)	$4. ЧЗЗмб = \frac{\text{Змб}}{\text{ЗЗ}} \cdot 100$ Чисельність зайнятих в малому бізнесі сфери послуг (Змб) Заг. чисельність зайнятих (ЗЗ)
5. Частка витрат населення на придбання послуг в секторі малого бізнесу в загальному обсязі грошових витрат населення (ЧГВмб)	$5. ЧГВмб = \frac{\text{ГВмб}}{\text{ГВ}} \cdot 100$ Витрати населення на придбання послуг в секторі малого бізнесу (ГВмб) Витрати населення всього (ГВ)
6. Частка доходів зайнятих в малому бізнесі сфери послуг в загальному обсязі грошових доходів населення регіону (ЧГДмб)	$6. ЧГДмб = \frac{\text{ГДмб}}{\text{ГД}} \cdot 100$ Грошові доходи зайнятих в малому бізнесі сфери послуг (ГДмб) Загальний обсяг грошових доходів населення регіону (ГД)

Проведені дослідження свідчать, що розвиток малого бізнесу, хаотична інвестиційна діяльність часто ігнорують проблеми соціального захисту населення, створення комфортних умов одержання послуг, а це вимагає пошуку форм узгодження інтересів підприємців (які зацікавлені в одержанні прибутку) з інтересами споживачів послуг. Автор вважає, що формою вирішення цих проблем, могло б стати стратегічне планування, яке б дозволило забезпечити координацію інвестиційної діяльності в сфері послуг. Якщо регіональна програма є важелем в руках працівників органів регіонального управління по підтримці малого підприємництва, і носить елемент вказівного характеру, то стратегічний план (регіональний бізнес-план) є інформаційним документом, як для бізнесменів, так і

управлінських структур, і служить важелем для координації розміщення малого бізнесу, або недопущення його розвитку в окремих регіонах. Основний центр поточної роботи з бізнесом припадає на органи управління базового рівня (районні, міські, селищні Ради), що й обумовлює потребу розробки бізнес-плану розвитку малого підприємництва сфери послуг саме на цих рівнях. В регіонах з багатими природними ресурсами, де є сприятливі умови для розвитку малого бізнесу в галузях туристсько-екскурсійних, санаторно-курортних та оздоровчих послуг доцільно розробляти бізнес-план і на обласному рівні.

В дисертації окреслено коло питань, які доцільно вирішувати через розробку бізнес-плану: відображення ролі і місця малого підприємництва сфери послуг у вирішенні питань соціального розвитку регіону; аналіз факторів розвитку малого бізнесу в сфері послуг населенню регіону; оцінку сприйнятливості регіоном розвитку малого підприємництва в різних галузях сфери послуг; обґрунтування стратегії розвитку малого бізнесу в сфері послуг на основі узгодження інтересів населення, підприємницьких структур, території; вироблення концепції інтеграції розвитку малого підприємництва сфери послуг з розвитком малого бізнесу в інших галузях регіональної економіки, соціально-економічним розвитком регіону в цілому; залучення малого бізнесу сфери послуг до реалізації національних і регіональних, економічних і соціальних програм. Це дасть можливість представити бізнес-план в якості основного орієнтира, як для суб'єктів підприємництва, здатного перекопати підприємця про доцільність розгортання власного бізнесу саме в окремих галузях сфери послуг населенню на території даного регіону, так і для місцевих органів управління при виробленні концепції регулювання розвитку малого бізнесу.

Укрупнена структура бізнес-плану, на думку автора, може бути представлена вступом і двома узагальнюючими блоками: інформаційно-аналітичним та блоком стратегії розвитку малого бізнесу в сфері послуг населенню. Основний зміст інформаційно-аналітичного блоку бізнес-плану може бути відображений в наступних розділах: 1. Загальні умови становлення і функціонування малого підприємництва в сфері послуг населенню регіону; 2. Місце малого підприємництва в територіально-організаційній структурі комплексу послуг населенню; 3. Оцінка факторів розвитку малого підприємництва в сфері послуг населенню регіону; 4. Оцінка привабливості галузей сфери послуг для розвитку малого підприємництва; 5. Регіональна система управління і підтримки розвитку малих підприємницьких структур в сфері послуг населенню.

Автор вважає, що в процесі розробки бізнес-плану значна увага повинна приділятися оцінці привабливості регіону для розвитку малого бізнесу сфери послуг. В зв'язку з цим, в дисертації наведені основні регіональні фактори (синтетичні показники) з розбивкою їх на групи

факторів нищого порядку (аналітичні показники), які доцільно враховувати при оцінці привабливості регіону для розвитку малого бізнесу сфери послуг. Розрахунок кожного синтетичного показника (K_{i-n}) по окремих регіонах пропонується здійснювати шляхом сумування рангових значень аналітичних показників ($ч_{i-n}$), що входять до його складу: $K_i = \sum_{i=1}^n ч_i$.

На основі кількісної оцінки синтетичних показників в дисертації пропонується розрахувати інтегральний показник (I_p) оцінки привабливості регіону для розвитку малого бізнесу сфери послуг, шляхом підсумовуванням добутків рангового значення кожного синтетичного показника (K) на його значимість (Q)(у відсотках), яку, як і рангові значення аналітичних показників доцільно визначати експертним методом:

$$I_p = \sum_{i=1}^n K_i Q_i.$$

Інтегральний показник дозволяє визначити конкретне місце регіону (населеного пункту) в шкалі привабливості для розвитку малого бізнесу сфери послуг.

В перелік розділів блоку стратегії розвитку малого підприємництва сфери послуг доцільно включити наступні: 1. Характеристика і основні тенденції регіонального ринку послуг населенню; 2. Цілі і стратегії розвитку малого підприємництва в сфері послуг населенню; 3. Стратегія регіонального маркетингу розвитку малого підприємництва в сфері послуг; 4. Розміщення підприємств малого бізнесу сфери послуг населенню.

Автор вважає, що регіональний бізнес-план розвитку малого підприємництва в сфері послуг населенню, розроблений за даною структурою і на основі підходів обґрунтованих в дисертації, стане вагомим важелем забезпечення економічної і соціальної ефективності функціонування малих бізнесових структур сфери послуг.

В умовах ускладнення загальної економічної ситуації в країні, загострення небезпеки згортання підприємницької діяльності значної уваги потребує механізм економічного регулювання і підтримки розвитку малого бізнесу в сфері послуг. За даних обставин, на думку автора, основними напрямками його вдосконалення повинні бути: встановлення сприятливого режиму оподаткування малих формувань, шляхом скорочення кількості податків та зменшення їх ставок, запровадження диференційованих, пільгових ставок податків для малих бізнесових структур в залежності від тривалості їх функціонування і рівня соціальної значимості послуг, які вони надають, звільнення від оподаткування частини прибутку, що спрямовується на розширення виробництва послуг; забезпечення фінансової підтримки малих підприємств сфери послуг, які розташовані в сільській місцевості і надають соціально-необхідні види послуг, шляхом

звільнення їх від місцевих податків, орендної плати і встановлення для них плати за комунальні послуги на рівні тарифів, що діють для населення; формування фондів фінансової підтримки для здійснення цільового, пільгового кредитування технічного переоснащення малих бізнесових структур; сприяння доступу малих підприємств до коштів інноваційних фондів; залучення малих формувань сфери послуг на умовах держконтракту до реалізації регіональних та національних соціально-економічних програм; сприяння створенню товариств взаємного кредитування.

III. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.

1. Розвиток малого підприємництва на основі різноманітних форм власності виступає основою формування ринкових відносин в сфері послуг, підвищення ефективності її функціонування і покращення задоволення потреб споживачів.

2. Система регулювання розвитку малого підприємництва сфери послуг - одна з головних передумов його успішного функціонування в Україні знаходиться на стадії формування і характеризується слабкою дієвістю.

3. Мале підприємництво, виступаючи складовим елементом регіонального комплексу послуг, розвиваючись, в певній мірі визначає напрямки трансформації його територіально-організаційної структури, адекватні процесам формування ринкових відносин.

4. Розвиток малого підприємництва в сфері послуг населенню регіону гальмується такими основними факторами: макроекономічною нестабільністю в країні; недосконалістю законодавства; нерозробленістю ефективних механізмів оподаткування і кредитування суб'єктів малого бізнесу сфери послуг; недостатньою розвиненістю і складністю формування матеріальної бази малого підприємництва; низьким рівнем розвитку ринкової інфраструктури; відсутністю дієвих механізмів регулювання і підтримки малого бізнесу на державному і регіональному рівнях.

5. Для вирішення широкого кола проблем становлення і функціонування малого бізнесу в сфері послуг необхідним є вироблення на регіональному рівні механізму, який передбачав би реалізацію системи заходів по регулюванню і підтримці розвитку малих підприємницьких структур. Основою такого механізму повинна стати регіональна програма розвитку і підтримки малого підприємництва в сфері послуг, яка забезпечувала б створення сприятливих умов для становлення і функціонування малого бізнесу.

Інструментом регулювання інвестиційної діяльності в секторі малого бізнесу сфери послуг повинен стати бізнес-план розвитку малого підприємництва, який покликаний виступати основним робочим документом регіональних органів управління при оцінці інвестиційних

проектів, техніко-економічному обґрунтуванні, контролі і наданні дозволів на розміщення об'єктів малого бізнесу. Для підприємців і інвесторів бізнес-план повинен виступати джерелом достовірної інформації про доцільність і можливість розгортання власного бізнесу в окремих галузях сфери послуг населенню на території регіону.

6. Оцінка діючого організаційно-економічного механізму дозволяє визначити такі пропозиції щодо удосконалення його елементів і напрямків цілеспрямованої дії:

у напрямку створення матеріальних умов розвитку малого підприємництва - забезпечення малим формуванням умов для більш повнішого використання незайнятих виробничих потужностей, площ нежитлових приміщень, невстановленого обладнання, об'єктів незавершеного будівництва; залучення виробничого, наукового, технічного потенціалу регіонів до налагодження виробництва устаткування, малагабаритної техніки, запасних частин, матеріалів для підприємницьких структур сфери послуг; формування в складі регіональних територіальних управлінь матеріально-технічного постачання цільових підрозділів, зорієнтованих на забезпечення малих підприємств сфери послуг специфічними засобами виробництва;

у напрямку фінансової підтримки - доцільним є передбачення в місцевих бюджетах окремою статтею цільового фінансування для забезпечення підтримки пріоритетних напрямків розвитку малого підприємництва; запровадження системи пільгового оподаткування і кредитування малих формувань; формування регіональних фондів підтримки малого підприємництва; сприяння становленню спілок взаємного кредитування;

у напрямку сприяння створенню ринкової інфраструктури - розробка детального переліку елементів ринкової інфраструктури для розвитку малого підприємництва в сфері послуг; виділення елементів ринкової інфраструктури, які потребують пріоритетного розвитку; залучення наявного в регіоні виробничого, технічного і наукового потенціалу до формування елементів ринкової інфраструктури; розробка умов участі промислових підприємств, установ, організацій в створенні ринкової інфраструктури; розробка рекомендаційної схеми розміщення елементів інфраструктури;

у напрямку підготовки кадрів - проведення профорієнтаційної роботи серед випускників шкіл; залучення середніх спеціальних та вищих учбових закладів до підготовки та перепідготовки кадрів для підприємницької діяльності в сфері послуг; забезпечення економічного, управлінського, юридичного всеобучу для підприємців; створення можливостей для підвищення кваліфікації підприємців у відповідності з зростаючими вимогами до рівня обслуговування населення; формування мережі інкубаторів малого бізнесу в сфері послуг; використання таких

форм підготовки підприємців для сфери послуг як проведення семінарів ділових можливостей, організація програм допомоги управління бізнесом, розробка програм наставництва;

у напрямку вдосконалення правової бази - упорядкування діючого законодавства, що визначає розвиток малого бізнесу сфери послуг, з метою ліквідації тих положень діючих нормативних актів, які гальмують розвиток малих формуваль; розробка і впровадження чітких механізмів реалізації прийнятих законодавчо-нормативних актів; прийняття Закону "Про малий бізнес", який би на законодавчій основі визначив правові, економічні і організаційні основи малого бізнесу, основні форми і напрямки його підтримки, визначив і закріпив основні положення проведення фінансово-кредитної, податкової політики по відношенню до суб'єктів малого бізнесу, закріпив статус та функції центрального та регіонального органів державного управління, що здійснюють державну політику підтримки і координації розвитку малого підприємництва.

IV. ОСНОВНІ РОБОТИ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ.

4.1. Формування організаційно-економічного механізму регулювання зайнятості населення регіону в період переходу до ринкових відносин./Тези доповідей міжбласної науково-практичної конференції "Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку Подільського регіону". - Тернопіль: Спілка економістів України, 1992 - 0,2 д.а..

4.2. Организационно-экономические аспекты развития малого бизнеса в сфере услуг населению./Тезисы докладов международной научной конференции "Актуальные проблемы развития торговли, гостиничного хозяйства и туризма в условиях рыночных отношений". - К.: Киевский торгово-экономический институт, 1993 - 0,2 н.л. В соавторстве.

4.3. Ефективність використання трудових ресурсів, формування ринку праці./Монографія під ред.Мельник А.Ф."Організаційно-економічний механізм формування ринку в регіоні". - Тернопіль: Науково-дослідний інститут "Проблеми людини", 1993 - 1,0 д.а..

4.4. Роль розвитку малого підприємництва в сфері послуг в регулюванні зайнятості населення./Сборник докладов украинской научно-практической конференции "Проблемы экономики труда". - Хмельницкий: Хмельницкий технологический институт, 1993 - 0,2 д.а..

4.5. Основні напрямки сприяння розвитку спільних підприємств в сфері послуг./Зб. Євро регіон Буг : проблеми транскордонного співробітництва. - Київ: МОУ, 1995 - 0,1 д.а..

4.6. Механізм державної підтримки і регулювання розвитку малого підприємництва в сфері послуг населенню регіону./Зб. Проблеми економіки України.- Тернопіль: Тернопільська академія народного господарства, 1995- 0.1 д.а..

4.7. Фактори розвитку малого підприємництва в сфері послуг населенню регіону. Депоновано в ДНТБ України: 20.10. 95, №2297. - Ук 95. - 0,5 д.а..

4.8. Регулювання розвитку малого підприємництва в сфері послуг населенню. Депоновано в ДНТБ України: 20.10.95, №2296. - Ук 95. - 0,7 д.а..

4.9. Transformacja struktury terytorialno-organizacyjnej uslug ludnosci. Przemiany struktur społeczno- gospodarczych pod redakcja Jerzego Kitowskiego I Zbigniewa Ziolo. Warszawa-Krakow-Rzeszow.1995. /Трансформація територіально- організаційної структури комплексу послуг населенню. Трансформація суспільно- господарських структур прикордонних регіонів . Варшава-Краків- Жешов ,1995 - 1,0 д.а.. В співавторстві.

4.10. Актуальні проблеми розвитку матеріальної бази малого підприємництва в сфері послуг населенню./Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції "Актуальні проблеми розвитку економіки України в перехідний період до ринку". - Тернопіль: Тернопільська академія народного господарства, 1996 - 0,2 д.а..

4.11. Малий бізнес - як фактор розвитку ринкових засад в сфері послуг регіону./Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції "Актуальні проблеми розвитку економіки України в перехідний період до ринку". - Тернопіль: Тернопільська академія народного господарства, 1996 - 0,5 д.а.. В співавторстві.

АННОТАЦИЯ

Васина А.Ю. Организационно-экономическое регулирование развития малого предпринимательства в сфере услуг населению региона.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности: 08.06.01 - Экономика предприятий и формы хозяйствования. Институт региональных исследований Национальной академии наук Украины, Львов, 1996.

Защищается рукопись диссертации, которая содержит теоретические, методологические исследования и рекомендации, направленные на совершенствование организационно-экономического регулирования развития малого предпринимательства в сфере услуг населению. Разработаны конкретные механизмы регулирования и поддержки функционирования малых предпринимательских структур сферы услуг со стороны государственных и территориальных органов управления.

ANNOTATION

Vasina A.Y. Organization - economic regulation of development of private business undertakings in sphere of services for regional population.

The thesis for a Candidate's degree of economic science in speciality: 08.06.01 - The economy of enterprises and forms of management. The Institute of regional explorations of the National Academy of Ukraine, Lvov, 1996.

The typescript of the thesis is defended. It contains theoretical, methodological investigations and recommendations directed to the improvement of organization-economic regulation of development of private business undertakings in sphere of services for population. The concrete machinery of regulation and maintenance for functioning of private business structures in sphere of services on the side of state and regional leading bodies are worked out.

Ключові слова: мале підприємництво, сфера послуг, організаційно-економічне регулювання.

Access

438660

Ав 35.367

Підписано до друку 15.07.96. Формат 60 x 84/16. Друк. офс.
Ум. друк. арк. 1,25. Тираж 100 прим. Зам. 2051.

Товариство "Поліграфіст" ЛТД. 282002 Тернопіль, Довга, 21.